

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
INTERNET: <http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/41/99

NADZIEJE I OBawy POLAKÓW

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, MARZEC '99

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Każdy z nas ma jakieś pragnienia, cele i dążenia, które chciałby zrealizować w bliższej lub dalszej przyszłości. Myślimy o nich zazwyczaj z przyjemnością. Nie zawsze jednak myślimy o rzeczach przyjemnych, na co dzień naszą uwagę zaprzężają także troski i niepokoje, obawy, a nawet lęki o realizację naszych dążeń. Chcąc się dowiedzieć, co jest przede wszystkim przedmiotem nadziei i pragnień, ale także obaw i lęków Polaków Anno Domini 1999 poruszyliśmy te sprawy w jednym z pierwszych tegorocznych sondaży¹.

Zapytaliśmy badanych, czego się spodziewają dla siebie i swoich najbliższych, a także - czego najbardziej obawiają się w życiu osobistym i swojej rodziny. Równocześnie zadaliśmy pytanie o nadzieje i obawy dotyczące spraw publicznych - kraju, Polski.

NADZIEJE DOTYCZĄCE SFERY PRYWATNEJ

Pytania związane z interesującą nas problematyką miały formę „otwartą”, to znaczy respondenci sami formułowali odpowiedź, bez żadnej sugestii ze strony ankietera. Wypowiedzi pogrupowaliśmy według zakresu spraw, których dotyczyły.

Z czym Polacy przede wszystkim łączą swoje nadzieje i pragnienia, a co najczęściej jest źródłem ich lęków?

¹ Sondaż „Aktualne problemy i wydarzenia” (104) przeprowadzono w dniach od 6 do 12 stycznia ‘99 na liczącej 1143 osoby reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłej ludności Polski.

		CBOS
Czy może Pan(i) powiedzieć, czego spodziewa się Pan(i) po rozpoczęciu roku, jakie wiąże Pan(i) z nim nadzieje, na co Pan(i) liczy - dla siebie i swoich najbliższych?		
<u>Zakres spraw, z którymi łączą się nadzieje i pragnienia</u>		
Sytuacja materialna, warunki życia		54%
w tym:		
- utrzymanie obecnego poziomu życia, („oby się tylko nie pogorszyło”)		8%
- uzyskanie lepszych zarobków		14%
- konkretne cele związane ze standardem życia		6%
Zdrowie - własne i rodziny (utrzymanie lub poprawa)		27%
Praca		20%
w tym:		
- znalezienie pracy		9%
- zmiana pracy		4%
- stabilność w pracy		6%
- awans w pracy, awans zawodowy		1%
Osiągnięcie celów osobistych, związanych z sytuacją życiową		6%
w tym:		
- ukończenie szkoły, zdobycie zawodu, podwyższenie kwalifikacji		4%
- założenie rodziny, urodzenie dziecka itp.		2%
Nadzieje związane z dziećmi (lub wnukami)		6%
Ogólniki - spokój, stabilizacja, „szczęście i pomyślność”		13%
Inne sprawy jednostkowe		10%
Niczego się nie spodziewam, na nic nie liczę		8%
Trudno powiedzieć („Nie potrafię określić”)		2%

Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ część badanych wymieniała sprawy z kilku dziedzin.

Zarówno pragnienia, nadzieje, jak i obawy Polaków koncentrują się przede wszystkim na trzech zasadniczych sprawach:

- sytuacji bytowej, materialnej, warunkach życia,
- zdrowiu,
- pracy.

Oczekiwania i nadzieje najczęściej wiążą się ze sprawami bytowymi. Cele związane z tym zakresem zagadnień wymieniła ponad połowa badanych. Co szósty-siódmy respondent pragnie stabilizacji, swoje nadzieje koncentruje na tym, aby utrzymać już osiągnięty poziom życia. Poziom ten może być bardzo różny. Osoby pragnące tylko stabilizacji materialnej znajdujemy mniej więcej równie często we wszystkich grupach

dochodu. Nie różnicuje tego również stopień zadowolenia z własnej sytuacji materialnej. Natomiast bardzo rzadko spotykamy takie osoby wśród młodzieży, stosunkowo najczęściej zaś w najstarszej grupie wieku i wśród emerytów.

Nadzieje na poprawę sytuacji materialnej formułowane są przeważnie dość ogólnie - jako polepszenie warunków życia, osiągnięcie lepszej sytuacji finansowej, ale dość często także nieco bardziej konkretnie - jako nadzieja na osiągnięcie lepszych zarobków. Jest też grupa badanych, którzy odpowiedź na to pytanie sprowadzają do spraw bardzo konkretnych: poprawa warunków mieszkaniowych (kupno większego mieszkania lub budowa domu), zakup samochodu, spędzenie urlopu za granicą. Tego rodzaju nadzieje wyrażają przede wszystkim osoby o najwyższych dochodach (dwukrotnie częściej niż pozostali).

Zdrowie - własne lub najbliższych - w sferze nadziei i pragnień sytuuje się wprawdzie na drugim miejscu, ale wymieniane było aż o połowę rzadziej niż sprawy bytowe. Nie ma w tym nic zaskakującego, bo przecież wiadomo, że najczęściej doceniamy je wówczas, gdy pojawiają się problemy zdrowotne. Na ten temat wypowiedzieli się nie tylko ci, którzy mają tego rodzaju kłopoty. Poza pragnieniem poprawy stanu zdrowia wymieniano także nadzieje na to, że nie zdarzy się choroba w rodzinie („oby tylko zdrowie dopisało, to wszystko będzie dobrze”). Nie jest zaskakujące, że ze sferą zdrowia najczęściej wiążą swoje nadzieje osoby najstarsze, rzadko młodzież.

Sfera **pracy** znalazła się na trzecim miejscu, mówił o niej co piąty badany. Bardzo charakterystyczna była treść tych wypowiedzi. Otóż dotyczyły one przede wszystkim nadziei na znalezienie pracy (wyrażały je osoby pozostające bez pracy - 68% w grupie bezrobotnych, 34% wśród gospodyń domowych) bądź na utrzymanie pracy, a więc są to nadzieje „podszyte lękiem” przed jej utratą. Dlatego też o pracy znacznie rzadziej niż inni mówili mieszkańcy największych miast, gdzie bezrobocie jest najmniejsze. Mniej osób wyrażało nadzieję na znalezienie lepszej pracy, a tylko bardzo nieliczni - przeważnie spośród kadry kierowniczej i inteligencji - wymieniali pracę w kontekście awansu.

Można też wyodrębnić niewielką grupę osób, które swoje **nadzieje i pragnienia wiążą z dziećmi lub wnukami**. Pozostałe wypowiedzi dotyczące mniej lub bardziej

konkretnych spraw były bardzo zróżnicowane. Najczęściej dotyczyły spraw *stricte* osobistych, związanych z jednostkową sytuacją życiową, jak np.: „spodziewam się powiększenia rodziny”, „mam nadzieję, że wyjdę za mąż”, „że pomyślnie zdam na studia” i inne.

Były też wypowiedzi ograniczające się do ogólników typu: „spodziewam się wszystkiego dobrego” czy też „dużo radości”.

Trzeba jednak zaznaczyć, że można wyodrębnić pewne kategorie, w których hierarchia spraw, z którymi wiąże się nadzieje, odbiega od schematu: sytuacja materialna - zdrowie - praca. Przede wszystkim odgrywa tu rolę **wiek**. Wśród młodzieży problematyka dotycząca zdrowia schodzi z dalszy plan, częściej jest wymieniana praca oraz osiągnięcie takich celów, jak: ukończenie szkoły, zdobycie zawodu lub założenie rodziny. Z kolei w najstarszej grupie wieku zdrowie wymienianie jest równie często jak sprawy związane z sytuacją materialną, na trzecim miejscu zaś znajduje się „rezygnacja”, brak wszelkich nadziei.

Także pewne grupy społeczne wyróżniają się odmienną od dominującej hierarchią sfer, z którymi wiążą swoje nadzieje i pragnienia. Wymienić tu trzeba bezrobotnych, którzy przede wszystkim liczą na znalezienie pracy, na drugim miejscu wskazują sprawy związane z sytuacją materialną, na trzecim zaś - zdrowie. Również z odmienną hierarchią mamy do czynienia wśród kadry kierowniczej i inteligencji - tutaj na drugie miejsce (przed zdrowie) wysuwa się sfera pracy. Oczywiście hasło to najczęściej znaczy co innego niż wśród bezrobotnych - chodzi przede wszystkim o znalezienie innej, lepszej pracy, a także o awans zawodowy. Z kolei nadzieje i pragnienia rolników równie często jak z sytuacją materialną wiążą się z poprawą sytuacji gospodarstwa rolnego, a także rolnictwa w ogóle i polityki rolnej.

Warto też zwrócić uwagę na pewną kategorię respondentów, którzy stwierdzili, że **na nic nie liczą, nie mają żadnych nadziei**, niczego się nie spodziewają. Można by ich określić jako ludzi biernych, zrezygnowanych. Do tej kategorii zalicza się mniej więcej co dwunasty badany. Kim oni są?

Trudno tu o jednoznaczną odpowiedź. W znacznej mierze o takiej postawie decydują zapewne cechy osobowościowe lub specyficzna, „losowa” sytuacja jednostkowa. Dlatego też

spotykamy ich - choć w różnych proporcjach - niemal we wszystkich wyodrębnionych kategoriach społecznych i demograficznych, z jednym wszakże wyjątkiem. Mianowicie tego rodzaju odpowiedzi nie udzielił żaden z badanych prowadzących samodzielną działalność gospodarczą. Widocznie prowadzenie takiej działalności i przyjęcie postawy rezygnacji wzajemnie się wykluczają. Poza tym wśród pewnych kategorii osób tego rodzaju postawy są częstsze niż w innych. Przede wszystkim wiąże się to z wiekiem. Wśród badanych od 45 do 54 roku życia mniej więcej co dziesiąty udzielił tego rodzaju odpowiedzi, w najstarszej grupie zaś nawet co szósty; podobnie co dziesiąty rolnik, a także niemal co dziesiąty robotnik wykwalifikowany oraz nieco ponad 10% emerytów i rencistów. Co ciekawe, jeśli weźmiemy pod uwagę dochody rodziny *per capita*, to osoby zrezygnowane spotykamy mniej więcej równie często wśród najbiedniejszych, jak i wśród najbogatszych. Natomiast gdy uwzględnimy subiektywną ocenę własnych warunków materialnych, to okazuje się, że najczęściej nie mają nadziei osoby określające je jako złe, nieco rzadziej respondenci uznający je za średnie i najrzadziej oceniający je jako dobre. Warto podkreślić, że odpowiada tak co szósty badany z grupy najbardziej intensywnie uczestniczących w praktykach religijnych (co po części może wiązać się z wiekiem ankietowanych, jako że w tej grupie dominują osoby starsze), ale także co siódmy spośród niepraktykujących.

OBAWY DOTYCZĄCE SFERY PRYWATNEJ

Jakie są najczęstsze źródła naszych obaw? Nie jest to bynajmniej symetryczne odzwierciedlenie nadziei i pragnień. Sprawy z zakresu sytuacji materialnej, standardu życia schodzą w tym przypadku na drugi plan, natomiast na czoło wysuwa się zdrowie. **Obawa przed pogorszeniem się stanu zdrowia** własnego lub bliskich, przed chorobą w rodzinie jest najczęściej występującym źródłem obaw i lęków Polaków. Wskazało na nie dwie piąte ogółu badanych, jednak bardzo wyraźnie wiąże się to z wiekiem: zdrowie własne lub bliskich jest źródłem obaw dla jednej piątej młodzieży, dla dwóch piątych badanych w średnim wieku oraz dla ponad połowy osób powyżej 54 roku życia.

		CBOS
Czy może Pan(i) powiedzieć, czego najbardziej Pan(i) się obawia w życiu osobistym i w sprawach swoich najbliższych?		
<u>Zakres spraw, z którymi łączą się obawy</u>		
Zdrowie - własne i rodziny (choroba, pogorszenie stanu zdrowia)		42%
Sytuacja materialna		31%
w tym:		
- pogorszenie standardu życia, kłopoty finansowe		23%
- popadnięcie w biedę, obawa, że nie starczy na codzienne wydatki		8%
Praca		26%
w tym:		
- obawa przed utratą pracy przez badanego lub współmałżonka		21%
- obawa, troska o pracę dzieci		2%
- obawa, że „nadal nie znajdę pracy”		3%
Zdarzenia losowe, niepowodzenia życiowe, kłopoty osobiste		7%
Skutki reform, szczególnie służby zdrowia		4%
Dzieci - brak perspektyw dla nich, „kłopoty z dziećmi”		2%
Inne sprawy jednostkowe		12%
Niczego się nie obawiam		6%
Trudno powiedzieć („Nie potrafię określić”)		3%

Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ część badanych wymieniała sprawy z kilku dziedzin.

Sprawy związane z **sytuacją materialną** znalazły się na drugim miejscu, wymieniał je niemal co trzeci badany. Wypowiedzi te dzieliły się wyraźnie na dwie kategorie. Pierwsza z nich, występująca najczęściej, dotyczyła osób obawiających się obniżenia osiągniętego poziomu życia. Ton tych wypowiedzi był umiarkowany: „oby się nie pogorszyło”, „obawiam się kłopotów finansowych” czy też po prostu były one odzwierciedleniem nadziei na stabilizację materialną. Obawy tego rodzaju występują tym rzadziej, im lepsza jest ocena własnej sytuacji materialnej; rzadziej w grupach osiągających najwyższe dochody.

Wypowiedzi mniej więcej co dwunastego badanego wyrażały lęk przed popadnięciem w biedę. Formułowano to wprost lub w formie stwierdzeń, że „nie starczy na codzienne wydatki”, „na codzienne utrzymanie” lub po prostu „na życie”. Obawy przed zubożeniem wypowiadają przede wszystkim badani o dochodach rodziny niższych niż średnia i oceniający swoją sytuację materialną jako złą. Są to głównie rolnicy i robotnicy niewykwalifikowani oraz renciści, emeryci, bezrobotni i niepracujący z innych powodów. W pozostałych grupach społecznych takie wypowiedzi występowały bardzo rzadko lub nie pojawiały się w ogóle.

Sfera **pracy**, podobnie jak w przypadku pytania o nadzieje, wymieniana była w trzeciej kolejności. W sumie sprawy związane z pracą jako źródłem obaw wymieniał co czwarty badany. Był to przede wszystkim niepokój o utratę pracy przez samego badanego lub jego współmałżonka, a w sporadycznych przypadkach także obawy, że dzieci nie znajdą pracy, lub niepokój bezrobotnych, że nadal nimi pozostaną. Wypowiedzi te były w gruncie rzeczy zbliżone do większości odpowiedzi na pytanie o nadzieje i oczekiwania, które dotyczyły pracy. Tak jak tutaj wyrażano obawy przed utratą pracy, tak tam nadzieje, że pracy się nie straci lub że się ją znajdzie. Trzeba dodać, że niepokój z tego powodu jest dwukrotnie częstszy wśród robotników aniżeli wśród kadry kierowniczej i inteligencji.

Warto odnotować, że byli też tacy badani, którzy odpowiadali, że niczego się nie obawiają. Postawie takiej sprzyja młody wiek i wysokie dochody.

NADZIEJE DOTYCZĄCE SPRAW KRAJU

W zakresie spraw publicznych - nadziei i obaw dla kraju - wypowiedzi badanych były bardziej rozdrobnione, a także bardziej lakoniczne niż te, które dotyczyły spraw osobistych. Również więcej osób (mniej więcej co dziesiąty badany) powstrzymało się od odpowiedzi.

	CBOS
Czy może Pan(i) powiedzieć, czego spodziewa się Pan(i) po rozpoczętym roku, jakie wiąże Pan(i) z nim nadzieje, na co Pan(i) liczy dla kraju, Polski?	
Spokój i stabilizacja, brak konfliktów społecznych	25%
Poprawa sytuacji materialnej społeczeństwa lub konkretnych grup	21%
Poprawa gospodarki	17%
Zmniejszenie, likwidacja bezrobocia	11%
Udane reformy	10%
Wstąpienie do NATO i UE	7%
Ogólniki dotyczące sytuacji ogólnej („aby szło ku lepszemu”, „żeby się poprawiło”)	12%
Brak nadziei (stwierdzenia „będzie gorzej” itp.)	10%
Trudno powiedzieć	11%

Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ część badanych wymieniała sprawy z kilku dziedzin.

Wśród oczekiwań wiążących się z rozwojem sytuacji w kraju na pierwszy plan wysuwa się kwestia **spokoju społecznego i stabilizacji w życiu politycznym**. Ankietowani wyrażają nadzieję na poprawę sytuacji politycznej, koniec kłótni i waśni „na górze”, oczekują dobrej współpracy polityków różnych frakcji i partii, pojednania „dla dobra kraju”. Wypowiedzi te można traktować jako odpowiedź na nasilone ostatnio spory w łonie koalicji rządowej. Niejednokrotnie formułowano je w tonie „kochajmy się”, wskazującym chyba na niezrozumienie zasad funkcjonowania demokratycznego sposobu sprawowania władzy. Wypowiedzi takie pojawiały się we wszystkich grupach społecznych i kategoriach demograficznych. Zwraca jedynie uwagę, że do tych spraw mniejszą wagę przywiązuje młodzież, szczególnie ucząca się, natomiast większe znaczenie niż inni przykładają osoby z wyższym wykształceniem, prowadzące samodzielną działalność gospodarczą i robotnicy.

Niewiele mniejsza liczba badanych wyraża nadzieje na **poprawę sytuacji materialnej ogółu społeczeństwa lub pewnych grup**, jak rolnicy, emeryci. Na ten zakres spraw częściej niż inni wskazywali ci, którzy własną sytuację materialną określają jako złą, a spośród grup społecznych - robotnicy niewykwalifikowani i rolnicy.

Dopiero na trzecim miejscu znalazła się sfera **gospodarki**. Mówiono głównie o poprawie sytuacji gospodarczej, ustabilizowaniu jej, wyrażano nadzieje na rozwój. Charakterystyczne, że sprawy te najczęściej pojawiały się w wypowiedziach ludzi młodych oraz prowadzących samodzielną działalność gospodarczą, natomiast wyraźnie najrzadziej - w najstarszej grupie wieku, wśród emerytów i rencistów.

Nadzieje na **poprawę sytuacji na rynku pracy**, zwiększenie zatrudnienia, zmniejszenie bezrobocia wyrażał co dziesiąty badany. Sprawy te najczęściej pojawiały się w wypowiedziach bezrobotnych, ale także pracujących robotników i to zarówno niewykwalifikowanych, jak i wykwalifikowanych.

Podobnie często wyrażano nadzieje na **pomyślną realizację rozpoczętych reform**. Wiązanie nadziei i pragnień w zakresie spraw publicznych z reformami było stosunkowo najbardziej zróżnicowane społecznie. Kwestie te pojawiały się trzykrotnie częściej w wypowiedziach osób w średnim wieku niż najmłodszych i najstarszych badanych.

Znacznie częściej mówili o nich mieszkańcy dużych aglomeracji niż wsi czy małych lub średnich miast. Także wykształcenie różnicowało częstość wskazywania na sprawy reform - poruszali je przede wszystkim badani z wykształceniem średnim i wyższym, należący do kadry kierowniczej i inteligencji oraz pracownicy umysłowi niższego szczebla. Wiązanie nadziei z reformami dość silnie różnicowało też sytuacja materialna ankietowanych. Występowało ono tym częściej, im deklarowano wyższe dochody na osobę w rodzinie i większe zadowolenie z własnej sytuacji materialnej.

Trzeba też wspomnieć o jeszcze jednej grupie wypowiedzi dotyczących nadziei i pragnień w sferze spraw publicznych. Mianowicie mniej więcej co czternasty badany wiąże nadzieje z pozycją Polski na arenie międzynarodowej. Połowa tej grupy ankietowanych wskazuje na sfinalizowanie członkostwa w NATO, a druga połowa mówi o integracji z Unią Europejską. Takie nadzieje najczęściej wyrażali mieszkańcy wielkich miast oraz osoby z wyższym wykształceniem. Należy jednak dodać, że sporadycznie pojawiały się też wypowiedzi: „abyśmy jak najpóźniej weszli do Unii Europejskiej” (0,6% ogółu badanych, przede wszystkim rolnicy).

Niem mało było też wypowiedzi skrajnie pesymistycznych (10% ogółu). Badani z tej grupy stwierdzali, że „nie ma na co liczyć”, „nie czeka nas nic dobrego”, „nie mam żadnych nadziei”. Tego typu wypowiedzi dotyczące spraw publicznych były dość równomiernie rozłożone w różnych grupach; w przeciwieństwie do sfery prywatnej nie da się w tym przypadku wskazać cech, które sprzyjałyby takim postawom.

OBAWY DOTYCZĄCE SPRAW KRAJU

Źródło obaw związanych ze sferą zagadnień publicznych stanowią przede wszystkim te same sprawy, z którymi badani wiążą nadzieje i pragnienia - są to przede wszystkim **niepokoje społeczne, destabilizacja, chaos w kraju**. Wolni od tego rodzaju obaw są jedynie uczniowie i studenci. Lęk z tego powodu rzadko występuje wśród młodzieży, natomiast najczęstszy jest wśród ludzi starszych.

		CBOS
Czy może Pan(i) powiedzieć, czego najbardziej się Pan(i) obawia w sprawach kraju, Polski?		
Niepokoje społeczne, destabilizacja, chaos, strajki		26%
Pogorszenie sytuacji gospodarczej		23%
Negatywne skutki reform		11%
Zagrożenia zewnętrzne		10%
Wzrost bezrobocia		8%
Wejście do UE, sprzedaż ziemi, zakładów obcym		7%
Rozgrywki i walki polityczne, upadek rządu		6%
Wzrost przestępczości		5%
Niczego się nie obawiam, (stwierdzenia „jakoś to będzie” itp.)		4%
Trudno powiedzieć		12%

Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ część badanych wymieniała sprawy z kilku dziedzin.

Drugim, niewiele rzadszym źródłem obaw jest **sytuacja gospodarcza** - lęk przed nagłym kryzysem, krachem gospodarczym czy w ogóle pogorszeniem się sytuacji gospodarczej. Obawy takie częściej niż inni wyrażają badani z wyższym wykształceniem, przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji oraz rolnicy.

Nierzadkie są też obawy przed **niekorzystnymi skutkami reform**. Obawy te najczęściej występują wśród badanych z wyższym wykształceniem, a także uczniów i studentów, inteligencji i kadry kierowniczej oraz pracowników umysłowych.

Dla co dziesiątego badanego źródłem obaw i lęków jest możliwość **zagrożeń zewnętrznych** dla kraju, w tym nawet wojna. Badani odczuwający takie lęki wywodzą się z różnych grup społecznych i demograficznych, nie da się wskazać cech sprzyjających występowaniu tego rodzaju obaw.

Co dwunasty badany obawia się wzrostu **bezrobocia**. Warto zaznaczyć, że obawy takie niemal nie występują wśród osób z wyższym wykształceniem.

Nie można też pominąć niewielkiej liczby badanych (obejmującej 7% ogółu), których obawy budzi **sprzedaż ziemi i zakładów pracy obcokrajowcom czy też współpraca Polski**

z Unią Europejską. Niektórzy z nich niepokoją się o „wyprzedaż Polski obcym”. Tu również trudno wskazać cechy społeczne lub demograficzne sprzyjające takim obawom. Jedynie wśród rolników spotykamy je nieco częściej niż w innych grupach.

Nadzieje i pragnienia, jak również obawy Polaków najczęściej koncentrują się wokół spraw bytowych, zdrowia i pracy, przy czym nadzieje wiążą się przede wszystkim ze sprawami bytowymi, natomiast obawy - ze stanem zdrowia.

Co do nadziei związanych ze sprawami bytowymi, to można wyróżnić dwojakiego rodzaju postawy: minimalistyczną, obejmującą stosunkowo niewiele osób, występującą wówczas, gdy nadzieje i pragnienia dotyczą tylko utrzymania osiągniętego standardu życia, oraz znacznie powszechniejszą, gdy chodzi o poprawę swojej sytuacji. Obie postawy są równie częste, niezależne od poziomu życia ankietowanych.

Obawy dotyczące tej sfery związane są z osiągniętymi warunkami życia. Są tym rzadsze, im lepsza jest sytuacja badanych, natomiast w swej skrajnej postaci (obawy przed popadnięciem w biedę) występują głównie w grupach o najniższym poziomie życia. Warto przypomnieć, że do badanych, wśród których najczęstszy jest lęk przed biedą, należą: rolnicy i robotnicy niewykwalifikowani oraz bezrobotni, emeryci i renciści.

Wskazywanie zdrowia jako źródła nadziei, ale także i obaw związane jest, co zrozumiałe, z wiekiem.

Sfera pracy pojawia się wśród źródeł zarówno lęków, jak i nadziei. Obawy dotyczą głównie utraty pracy, nadzieje związane z pracą najczęściej są „podszyte lękiem”: że się pracy nie straci lub - w przypadku bezrobotnych lub młodych - że się ją znajdzie.

Wypowiedzi badanych dotyczące obaw i nadziei dla kraju wyraźnie świadczą o pragnieniu stabilizacji. Najczęściej wyrażano nadzieje na spokój i stabilizację, a jako źródło lęków wymieniano obawę przed chaosem, niepokojami i konfliktami społecznymi. Dopiero w dalszej kolejności pojawia się gospodarka - nadzieje na jej rozwój bądź obawy przed załamaniem.

Opracował

Michał STRZESZEWSKI

A N E K S

Tabela 1. Czy może Pan(i) powiedzieć, czego spodziewa się Pan(i) po rozpoczęciu roku, jakie wiąże Pan(i) z nim nadzieje, **na co Pan(i) liczy dla siebie osobiście i swoich najbliższych?**
 1 - Na nic nie liczę, niczego się nie spodziewam, nic się nie zmieni, nie mam marzeń, 2 - Utrzymanie obecnego poziomu życia ("aby nie było gorzej"); 3 - Spokój, stabilizacja - ogólnie; 4 - Praca (znalezienie pracy, zmiana pracy, stabilność w zakładzie pracy, awans zawodowy); 5 - Poprawa sytuacji materialnej, lepsze zarobki; 6 - Konkretny cel związane ze standardem życia; 7 - Zdrowie - własne i rodziny; 8 - Nadzieje związane z dziećmi lub wnukami; 9 - Poprawa warunków mieszkaniowych respondenta i rodziny; 10 - Inne; 11 - Trudno powiedzieć

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Liczba osób
Ogółem	8	8	13	20	40	6	27	6	6	10	2	1141
Płeć												
Mężczyźni	8	10	12	19	40	6	23	4	7	13	2	540
Kobiety	7	7	13	20	40	6	31	7	5	7	3	601
Wiek												
18-24 lat	3	2	12	29	42	23	13	2	6	16	1	163
25-34	3	6	11	30	47	7	23	1	13	10	1	201
35-44	6	10	13	24	48	4	24	4	7	9	2	218
45-54	9	8	13	19	38	4	26	10	6	11	3	233
55-64	11	10	17	7	38	2	37	11	2	6	5	145
65 lat i więcej	16	13	11	5	28	0	41	8	3	8	3	180
Miejsce zamieszkania												
Wieś	7	10	11	19	37	4	28	5	5	13	4	419
Miasto do 20 tys.	11	7	12	26	38	9	23	8	4	10	1	141
od 21 do 100 tys.	4	8	12	21	44	8	29	4	5	6	1	216
101-500 tys.	4	8	15	23	45	8	27	7	9	10	1	229
501 tys. i więcej mieszk.	13	8	17	8	41	6	27	8	12	9	1	133
Wykształcenie												
Podstawowe	10	8	11	16	33	5	31	5	4	10	3	361
Zasadnicze zawodowe	8	4	12	25	49	6	24	4	7	10	2	296
Średnie	7	11	14	19	40	8	27	7	7	10	2	379
Wyższe	4	12	16	20	43	3	23	9	10	12	1	105
Grupa społ.-zaw. pracujący												
Kadra kier., inteligencja	5	11	18	29	36	9	19	8	14	10	0	79
Prac. umysł. niż. szczebla	5	10	21	16	42	7	24	11	10	4	3	122
Pracownicy fiz.- umysł.	7	6	16	15	57	6	17	3	5	1	1	95
Robotnicy wykwalifikowani	9	5	15	23	46	4	25	3	11	8	1	115
Robotnicy niewykwalifik.	3	5	8	27	56	3	26	4	5	11	0	62
Rolnicy	10	14	3	11	27	4	8	1	10	41	2	74
Pracujący na własny rach.	0	5	15	8	50	1	37	10	9	21	2	51
Bierni zawodowo												
Renciści	12	7	12	6	41	4	44	6	0	7	5	119
Emeryci	13	14	12	6	32	0	36	11	3	7	4	216
Uczniowie i studenci	6	1	6	23	29	54	19	0	6	10	3	56
Bezrobotni	3	4	7	68	39	1	21	3	6	10	0	85
Gospodynie domowe i inni	8	6	14	34	41	2	30	3	3	11	3	64
Pracuje w:												
sferze budżetowej	9	11	14	24	38	5	24	7	10	3	2	126
sekt. państw. publicznym	4	11	16	18	53	5	25	7	6	6	1	125
sp. właśc. pryw. i państwa	6	5	15	17	55	5	20	5	10	8	1	103
sekt. pryw. poza rolnictw.	4	6	16	19	46	6	25	6	9	10	1	190
prywatnym gosp. rolnym	9	12	8	12	24	4	17	5	9	36	2	82
Dochody na jedną osobę												
Do 275 zł	9	9	10	30	35	4	21	3	6	13	2	244
276 - 399	8	7	10	20	45	5	27	6	4	10	2	173
400 - 549	6	9	14	17	42	6	30	10	5	7	3	244
550 - 799	10	8	12	15	42	6	32	6	6	9	2	179
Powyżej 799 zł	6	12	12	13	42	7	25	4	14	9	1	137
Ocena własnych war. mater.												
Źle	11	8	8	27	39	3	24	4	6	9	3	318
Średnie	8	8	14	16	42	6	28	7	6	10	3	577
Dobre	4	10	14	19	40	12	29	6	8	12	1	246
Udział w prakt. religijnych												
Kilka razy w tygodniu	17	10	9	17	33	1	36	7	1	15	1	66
Raz w tygodniu	6	9	13	16	41	6	30	7	6	10	3	550
Kilka razy w miesiącu	5	5	12	24	48	8	27	5	7	12	1	171
Kilka razy w roku	8	8	14	26	38	7	24	6	9	10	1	255
W ogóle nie uczestniczy	14	11	9	19	38	10	14	3	8	3	3	95
Poglądy polityczne												
Lewica	6	13	14	20	44	5	27	5	3	8	2	253
Centrum	9	9	11	20	40	7	25	8	8	12	2	356
Prawica	7	8	14	18	39	7	29	5	10	9	2	280
Trudno powiedzieć	9	4	12	20	39	5	30	5	4	11	4	250

Tabela 2. Czy może Pan(i) powiedzieć, czego najbardziej się Pan(i) obawia w życiu osobistym i w sprawach swoich najbliższych? 1 - Niczego się nie obawiam; 2 - Choroby, pogorszenia stanu zdrowia; 3 - Praca (utrata pracy, troska o pracę dzieci, obawa, że "nadal nie znajdzie pracy"; 4 - Pogorszenia standardu życia; 5 - Biedy - tego, że nie starczy na codzienne wydatki; 6 - Reform i ich skutków; 7 - Zdarzeń losowych ("nieszczenia w życiu"), niepowodzeń życiowych; 8 - Lęk o przyszłość dzieci lub wnuków (niemożność wykształcenia ich); 9 - Inne; 10 - Trudno powiedzieć

(%)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Liczba osób
Ogółem	6	42	26	23	8	4	7	2	12	3	1141
Płeć											
Mężczyźni	7	39	28	23	8	5	6	1	13	4	541
Kobiety	6	44	25	24	8	4	7	3	10	3	600
Wiek											
18-24 lat	15	18	24	22	5	1	9	0	13	7	163
25-34	9	40	35	20	6	4	8	1	11	2	201
35-44	6	43	37	21	8	5	8	2	8	3	219
45-54	4	43	30	26	5	3	5	3	12	1	234
55-64	3	53	15	24	15	4	4	3	13	3	144
65 lat i więcej	4	51	9	27	11	6	4	2	15	3	179
Miejsce zamieszkania											
Wieś	3	44	26	23	12	3	6	2	13	3	419
Miasto do 20 tys.	8	35	32	26	4	4	6	4	10	4	141
od 21 do 100 tys.	7	42	26	23	8	4	7	0	10	4	216
101-500 tys.	7	44	26	26	6	6	6	1	10	2	229
501 tys.i więcej mieszk.	15	39	21	16	6	4	9	2	14	5	133
Wykształcenie											
Podstawowe	5	37	19	25	12	3	6	2	17	3	360
Zasadnicze zawodowe	6	36	37	25	8	5	7	2	8	4	297
Średnie	7	47	25	21	6	4	7	3	9	3	379
Wyższe	11	50	23	19	3	7	7	1	12	1	105
Grupa społ.-zaw. pracujący											
Kadra kier., inteligencja	13	40	25	25	0	9	6	1	9	1	79
Prac.umysł.niż.szczebla	10	43	42	17	0	3	10	2	6	1	122
Pracownicy fiz.-umysł.	12	29	40	24	4	2	2	2	12	6	95
Robotnicy wykwalifikowani	9	39	54	20	3	5	6	0	4	2	116
Robotnicy niewykwalifik.	0	40	50	17	10	0	11	4	2	3	62
Rolnicy	2	33	9	35	14	7	2	4	30	2	74
Pracujący na własny rach.	12	49	16	15	0	7	9	2	14	7	51
Bierni zawodowo											
Renciści	2	55	11	30	10	3	4	1	13	4	119
Emeryci	3	48	11	25	15	6	4	3	14	3	216
Uczniowie i studenci	21	17	13	17	0	0	20	0	15	4	56
Bezrobotni	2	42	26	25	16	1	8	4	8	5	85
Gospodynie domowe i inni	0	44	24	22	15	4	9	0	16	0	64
Pracuje w:											
sferze budżetowej	4	37	45	23	2	9	6	2	7	1	126
sekt. państw. publicznym	5	42	45	21	5	1	9	0	10	2	125
sp. właśc. pryw. i państwa	12	35	40	17	4	5	4	0	3	6	103
sekt. pryw. poza rolnict.	13	43	32	20	3	3	7	3	9	2	191
prywatnym gosp. rolnym	2	41	10	32	12	6	8	4	26	3	82
Dochody na jedną osobę											
Do 275 zł	1	36	31	25	14	3	4	3	16	2	243
276 - 399	3	33	35	30	12	2	4	3	10	2	173
400 - 549	4	44	28	25	7	5	5	1	12	1	245
550 - 799	9	44	22	18	5	5	10	1	10	7	179
Powyżej 799 zł	15	48	21	17	1	4	9	2	6	1	137
Ocena własnych war. mater.											
Źłe	3	38	27	32	17	4	6	2	14	1	318
Średnie	7	42	24	22	5	4	6	2	11	3	577
Dobre	10	45	29	15	2	4	8	1	10	6	246
Udział w prakt. religijnych											
Kilka razy w tygodniu	7	43	21	20	5	10	0	6	22	1	66
Raz w tygodniu	6	44	27	24	8	3	7	2	11	2	550
Kilka razy w miesiącu	4	43	27	18	9	4	8	3	13	6	170
Kilka razy w roku	7	38	27	25	7	4	8	1	10	3	257
W ogóle nie uczestniczy	10	36	20	26	11	5	4	0	12	3	95
Poglądy polityczne											
Lewica	6	38	29	25	7	6	6	3	13	2	253
Centrum	7	42	27	25	6	4	6	1	9	3	358
Prawica	7	42	27	20	7	4	10	1	14	4	279
Trudno powiedzieć	5	44	21	23	13	2	4	2	11	3	249

Tabela 3. Czy może Pan(i) powiedzieć, czego spodziewa się Pan(i) po rozpoczęciu roku, jakie wiąże Pan(i) z nim nadzieje, **na co Pan(i) liczy dla kraju, Polski?** 1 - Na nic nie liczę, niczego się nie spodziewam; 2 - Spokój, stabilizacja, brak konfliktów społecznych; 3 - Ogólniki dotyczące sytuacji w kraju ("aby szło ku lepszemu", "żeby się poprawiło"); 4 - Stabilizacja w gospodarce, unormowanie, rozwój gospodarczy; 5 - Dobrobyt, poprawa sytuacji materialnej, życiowej społeczeństwa lub konkretnych grup; 6 - Zmniejszenie bezrobocia, zwiększenie zatrudnienia, poprawa na rynku pracy; 7 - Udana reformy (żeby "coś dały ludziom", "poprawiły ich byt"); 8 - Wstąpienie Polski do NATO i UE; 9 - Inne; 10 - Trudno powiedzieć

	(%)										Liczba osób
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Ogółem	10	25	12	17	21	11	10	7	11	11	1139
Płeć											
Mężczyźni	9	23	10	19	20	11	11	9	11	12	541
Kobiety	10	26	13	16	21	11	10	6	12	10	599
Wiek											
18-24 lat	11	15	12	24	24	10	5	8	10	14	162
25-34	8	24	12	14	17	14	14	11	12	11	201
35-44	9	25	13	22	13	12	16	8	6	10	219
45-54	9	27	9	16	25	11	13	8	14	7	234
55-64	9	33	10	17	25	10	4	7	12	12	143
65 lat i więcej	11	25	15	11	24	7	5	1	14	13	180
Miejsce zamieszkania											
Wieś	9	26	13	13	22	15	6	5	13	13	420
Miasto do 20 tys.	9	23	11	20	31	9	7	3	7	14	141
od 21 do 100 tys.	11	28	9	16	17	11	11	9	10	11	215
101-500 tys.	6	23	14	25	21	8	14	7	16	7	229
501 tys. i więcej mieszk.	13	21	9	19	15	4	20	18	7	6	131
Wykształcenie											
Podstawowe	9	24	11	13	27	11	4	5	10	15	360
Zasadnicze zawodowe	9	23	13	15	22	19	8	8	13	9	295
Średnie	10	25	13	21	15	7	15	8	12	11	379
Wyższe	9	35	8	28	18	4	20	14	8	2	105
Grupa społ.-zaw. pracujący											
Kadra kier., inteligencja	8	24	5	23	13	7	26	13	12	3	79
Prac.umysł.niż.szczebła	13	27	7	25	18	9	24	8	7	10	122
Pracownicy fiz.- umysł.	12	16	16	15	14	8	10	16	8	8	95
Robotnicy wykwalifikowani	10	34	10	24	14	16	11	13	7	3	116
Robotnicy niewykwalifik.	5	11	16	7	36	18	15	0	7	14	62
Rolnicy	11	27	11	17	23	13	4	3	19	17	74
Pracujący na własny rach.	5	36	14	30	15	4	11	12	13	9	51
Bierni zawodowo											
Renciści	9	32	10	10	24	11	6	6	13	13	119
Emeryci	11	25	14	12	25	9	4	3	15	13	215
Uczniowie i studenci	13	9	17	22	23	2	10	5	6	13	55
Bezrobotni	2	19	11	14	28	20	2	4	12	20	85
Gospodynie domowe i inni	9	28	15	23	18	12	8	6	16	7	64
Pracuje w:											
sferze budżetowej	12	28	12	22	23	10	13	5	8	9	126
sekt. państw., publicznym	8	23	9	22	15	16	18	16	8	6	125
sp. właśc. pryw. i państwa	12	20	10	19	16	12	12	11	9	4	103
sekt. pryw. poza rolnictw.	8	28	10	21	18	7	18	11	10	8	191
prywatnym gosp. rolnym	10	28	12	13	26	12	5	6	16	15	82
Dochoły na jedną osobę											
Do 275 zł	8	23	8	12	25	15	4	6	11	15	244
276 - 399	12	23	16	23	20	14	9	3	13	8	170
400 - 549	9	30	12	18	22	12	10	7	10	8	245
550 - 799	9	26	13	16	16	9	15	10	9	10	179
Powyżej 799 zł	9	25	12	24	16	5	21	10	8	7	137
Ocena własnych war. mater. złe											
Średnie	9	21	10	14	29	15	6	3	11	14	317
Dobre	10	26	13	17	17	11	10	9	13	10	576
Dobre	9	28	11	23	19	6	16	10	8	7	246
Udział w prakt. religijnych											
Kilka razy w tygodniu	6	18	21	12	19	8	11	6	25	12	66
Raz w tygodniu	8	28	12	17	22	12	10	6	10	10	550
Kilka razy w miesiącu	8	19	13	20	19	8	11	11	13	11	171
Kilka razy w roku	10	25	10	19	20	12	11	9	10	11	255
W ogóle nie uczestniczy	19	19	11	16	17	11	7	5	11	14	94
Poglądy polityczne											
Lewica	11	30	11	18	20	15	10	8	11	7	252
Centrum	10	24	11	18	20	11	11	11	14	7	358
Prawica	7	25	14	20	19	7	14	7	11	10	280
Trudno powiedzieć	9	21	11	14	25	11	5	2	8	22	247

Tabela 4. Czy może Pan(i) powiedzieć, czego najbardziej się Pan(i) obawia w sprawach kraju, Polski?
 1 - Niczego się nie obawiam ("jakoś to będzie"); 2 - Wzrost przestępczości, bandytyzmu;
 3 - Niepokoje społeczne, destabilizacja, chaos, strajki; 4 - Zagrożenia zewnętrzne;
 5 - Pogorszenie sytuacji gospodarczej; 6 - Wejście do UE; sprzedaż ziemi, zakładów obcym;
 7 - Zwiększenie bezrobocia; 8 - Negatywne skutki wprowadzanych reform; 9 - Zmiana, upadek rządu,
 rozgrywki polityczne; 10 - Inne; 11 - Trudno powiedzieć

	(%)											Liczba osób
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Ogółem	4	5	26	10	23	7	8	11	6	11	12	1137
Płeć												
Mężczyźni	5	6	26	9	24	7	8	10	8	10	12	541
Kobiety	3	5	25	11	22	6	8	12	4	12	12	597
Wiek												
18-24 lat	3	5	10	4	23	7	9	12	3	14	22	163
25-34	5	3	22	13	20	9	7	14	8	12	11	200
35-44	5	7	27	10	24	5	8	11	6	14	8	219
45-54	4	3	28	9	28	5	9	9	7	9	9	234
55-64	1	8	37	12	18	10	5	12	5	7	11	143
65 lat i więcej	3	7	30	12	22	4	10	8	4	10	14	178
Miejsce zamieszkania												
Wieś	1	9	29	12	22	7	9	6	4	10	16	418
Miasto do 20 tys.	2	4	23	13	27	5	5	10	9	9	13	141
od 21 do 100 tys.	2	4	23	8	25	6	9	17	4	10	13	214
101-500 tys.	6	3	28	7	21	8	8	12	9	11	9	229
501 tys. i więcej mieszk.	11	5	19	9	22	7	7	17	6	17	3	131
Wykształcenie												
Podstawowe	2	6	26	10	23	6	8	8	4	11	17	359
Zasadnicze zawodowe	4	7	30	12	19	6	11	6	6	12	13	296
Średnie	5	4	24	10	24	8	8	13	6	11	9	379
Wyższe	4	5	19	7	31	7	1	22	11	11	4	105
Grupa społ.-zaw. pracujący												
Kadra kier., inteligencja	3	5	24	4	30	4	5	22	14	13	7	79
Prac. umysł. niż. szczebla	5	4	20	7	19	6	6	19	6	17	7	122
Pracownicy fiz.- umysł.	13	2	20	13	18	6	9	8	2	6	12	94
Robotnicy wykwalifikowani	3	7	33	11	18	9	6	10	9	12	6	116
Robotnicy niewykwalifik.	0	5	31	12	27	1	15	8	5	11	13	62
Rolnicy	2	17	25	13	32	14	8	0	2	10	14	74
Pracujący na własny rach.	6	3	26	14	25	6	5	16	14	11	8	51
Bierni zawodowo												
Renciści	1	7	32	10	21	7	9	9	3	10	16	119
Emeryci	3	7	33	12	22	6	9	9	5	9	11	213
Uczniowie i studenci	2	0	6	5	20	4	5	19	3	17	22	56
Bezrobotni	4	1	14	8	26	6	14	7	4	9	25	85
Gospodynie domowe i inni	3	3	25	10	27	9	6	3	6	11	14	64
Pracuje w:												
sferze budżetowej	2	6	32	13	19	8	7	18	6	15	4	126
sekt. państw. publicznym	6	5	23	9	20	4	10	13	7	9	11	125
sp. właśc. prywat. i państwa	7	3	32	7	18	6	10	9	4	11	11	103
sekt. prywat. poza rolnict.	5	5	21	11	26	5	5	14	11	13	9	190
prywatnym gosp. rolnym	2	14	29	15	32	13	9	1	2	12	12	82
Dochody na jedną osobę												
Do 275 zł	1	6	25	8	26	6	12	5	4	9	20	244
276 - 399	3	5	23	14	22	6	7	14	4	18	6	170
400 - 549	3	4	32	11	25	8	7	9	4	8	10	245
550 - 799	4	5	28	10	23	7	10	10	11	11	9	178
Powyżej 799 zł	10	5	23	6	19	4	4	18	12	13	5	137
Ocena własnych war. mater.												
Złe	1	5	25	9	25	9	10	8	5	13	14	316
Średnie	5	6	27	11	22	6	8	10	5	10	13	576
Dobre	5	5	23	10	24	5	7	15	9	11	8	246
Udział w prakt. religijnych												
Kilka razy w tygodniu	4	6	30	13	9	9	10	14	4	9	13	66
Raz w tygodniu	2	7	27	12	25	8	8	9	5	11	12	549
Kilka razy w miesiącu	5	5	27	12	22	3	8	10	4	17	11	170
Kilka razy w roku	4	4	23	7	21	7	9	13	8	9	12	255
W ogóle nie uczestniczy	8	2	17	5	25	5	6	13	5	13	18	95
Poglądy polityczne												
Lewica	4	7	29	8	27	6	10	12	7	14	6	253
Centrum	5	4	25	10	22	8	9	11	5	11	12	358
Prawica	4	7	27	10	22	9	7	10	7	11	7	279
Trudno powiedzieć	2	4	22	12	21	3	7	10	4	9	24	246